

התוצאות

מושגת אחיזה בשטחיה הר המרכזיים, אבל המחיצה הכנענית בקו יבוס—גור מונעת התלכדות לאומית. העברים אינם מסתגלים עדיין לנשק הכנעני (11) ועל שטחי ההתנחלות מרחפות סכנות כבדות — הפלשתים מופיעים ממצר, ושכני-מדבר לוחצים ממזרח, ודוחפים גם את עטון וטואב לדחוק מערבה (12). הלחץ החיצוני מכריח את השבטים שיתלכדו ויגבשו שלטון לאומי (זהו לחצם של העמים הקטנים שמסביב בלבד, כי נוצרים עודנה רפה מלשוב ולחדור להר, אבל ידה משגת לשמור על נתיביה-הסחר שב-שפלה).

רשימת מקורות וקיצוריהם

(בסדר א"ב)

- אטלס — אטלס גיאוגרפיה-סטרי של ארץ ישראל (הוצאת מטכל/אכא)
- אסטרטגיה — „אסטרטגיה של גישה עקיפה“ ליד-הארט
- אע"י — אנציקלופדיה עברית, כרך ו'
- „בהילחם ישראל“ — מאת ד. בן-גוריון
- גמדי — ספר במדבר
- „במערכה“ — מאת ד. בן-גוריון
- גור — מאת י. אהרונ' (הוצאת מטכל/אכא)
- דברי — ספר דברים
- דובנוב — „דבריי-מיי-עולם“, ש. דובנוב
- הספינה — „הספינה שניצחה“, ב. חבס
- „הביון-עוז“ — מאת ת. גולומב
- „חזון ודרך“ — מאת ד. בן-גוריון
- ירושלים — „ירושלים בימי החשמונאים“, צ'ריקובר (הוצאת מטכל/אכא)
- מזחמות יהודה — „מלחמות יהודה המכביי“, וילנאי (הוצאת מטכל/אכא)
- מזחמת-העצמאות — ראשי פרקים להסברה (הוצאת מטכל/אכא)
- קצין חינוך ראשי ו' — אגמ/מהד — ענף הסטוריה)
- מלכי — ספר מלכים
- נמלכת דוד — (הוצאת מטכל/אכא)
- מער' — חוברות „מערכות“
- „מערכות-צפון“ — מאת אלוף מ. כרמל
- „צבא ובטחון“ — מאת ד. בן-גוריון
- קוים — „קוים למערכות ישראל בימי הבית השני“, סא"ל א. גלילי
- שופי' — ספר שופטים
- שמוי' — ספר שמואל

מרדף נמרץ בעת שהושג יתרון בקרב (5). המגמה היא להפתיע בכוח הניידות והעורמה (כגון המארב בעי) ולגרוור את יושבי-הערים לשדה הפתוח. המחנה העברי העיקרי, שבהנהגת יהושע, פועל כריכוז אחד הפינה בתחילה דרומה, ואח"כ לצפון-הארץ.

העברים יראים את הכנענים שבשפלה, ובחרים להתנחל בהר ולהכשירו לעיבוד (6). שבטים היורדים לשפלה, אינם מהזיקים מעמד: — יששכר היה „למס' עובד“, דן נבלם בין צרעה ואשתאול, ובסוף נדחק לקצה הצפון. ומקום שאין העברים מצליחים בו בעירמה, אינם כובשים. כיבוש ההר אינו נשלם, כי יבוס (ירושלים) הוצאת בין שבטי הדרום והצ' (סוף 10).

(8) „ויבוא אליהם יהושע פתאום, כל הלילה עלה מן הגלגל... אל תעמוד, רדפו אחרי אויביכם וזינבתם אותם, אל תתנום לבוא אל עריהם...“ (יהו' י, 9, 19).

(9) יהושע אומר לבני אפרים „...עלה לך היצרה ובראת לך שם...“ והסיבה לכך: „...כי רכב ברזל לו (לכנעני), כי חזק הוא“ (יהו' יז, 15; 18).

(10) בשירת דבורה אין זכר ליהודה, ראש שבטי הדרום.

(11) עד ימי דוד סובלים העברים ממחסור בנשק כגז. בני בנימין נודעים כקולעי-אבן, שמשון לוחם באשר תמצא ידו, דוד בכף הקלע, אף אנשי גדעון הנועטים לוחמים בחרבות. בתיאור כיבוש חצור מודגש: „...את סוסייהם עקר ואת מרכבותיהם שרף באש“ (יהו' יא, 9).

(12) מתחוללות מערכות הראויות לציון, כמעשה גדעון בעמלקים — ניצול עליון של הפתעת-לילה, בקימין נבחרים, ומרדף תוך הזעקת העם, והמערכה עם חיל סיסרא בתענך — נצחון עברי בלתי-צפוי על חיל הרכב הכנעני (כנראה בגלל גשם מפתיע).

לירון שבטי
תם המספרית
ן כולה, אלא
סיה י. זאת
אלא שנראה
ל התנגשות-
כי הערים
העברים חסרו
בות הכנענים
ה, 8, וכן
לערים הוצר
ת ועם זאת
ת חותנן על

גלים“ מובהק
ירה בצמחיה,
ענים. הניידות
עות מפתיעים
לגבעון, ולי-

יחייט, ייבין;
מער' ככא,
מער' כדכה,
מפה 3.

(דבר' ט, 1);
נורים בכנען.

של הכנענים

נערכה
משובם דלילות
תם של בני

ריחו ב'1500
ישובה נאמד
מצאה דרישת
איש, לנוכח

איתה תקופה
צרים, הצליח
אחרי שהפ'
ביוה, וניתנה
נדרשו שבעה
ייט פולוצקי:

הקמת מלכות בית דוד י"ו

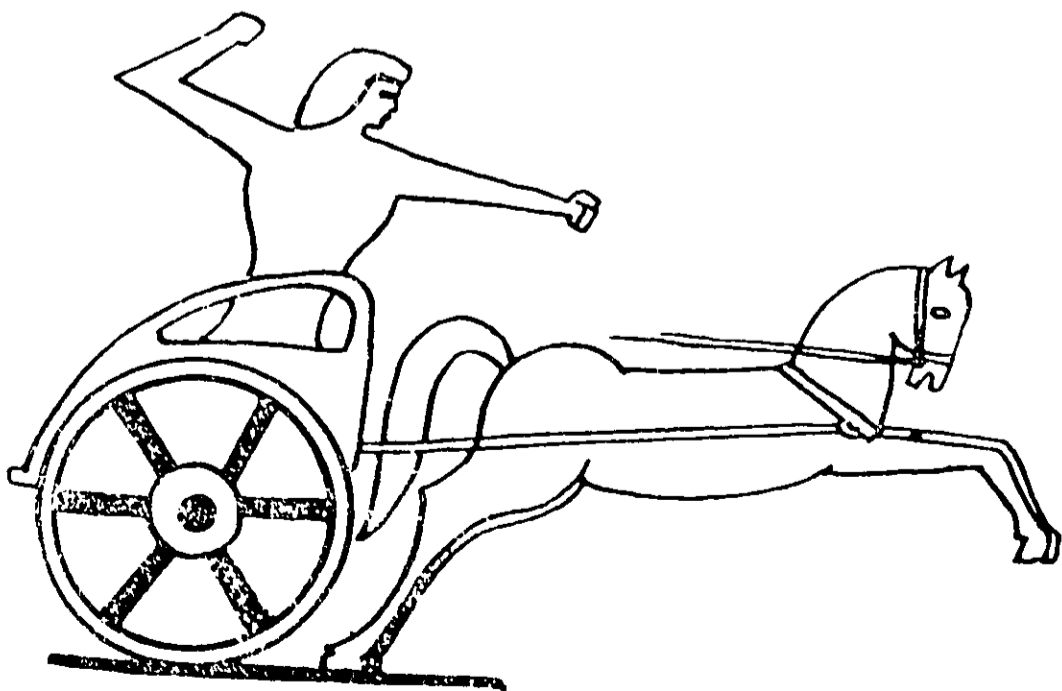
העם אשר את שאול ואת יונתן, ותימצא [רק] לשאול וליונתן בנו". (שמו' א', י"ג, 19; 22)

מלחמות דוד הגורמי-הנצחון

עם מות שאול עולה קרן דוד בזכות גבורתו והצליח חתו במלחמת "כנופיות" בפלשתים. מסדר-פעולותיו אחרי-כן אנו למדים כיצד התהפך הגלגל לאט-לאט במלחמות עם הפלשתים ושאר שכני ישראל. דוד מת-בסס תחילה בהר יהודה (מושבו בחברון), ואחרי-מלחמת-אחים בנאמני בית-שאול הופך דוד למנהיג היחיד שהעם מתלכד סביבו¹⁶. כדי לחזק את הקשר עם שבטי הצפון, עליו להכריח את המובלעת הנוכרית שבקריה-רכס — יבוס, ועם כיבושה היא הופכת למרכז ממלכתו, "עיר דוד", וגם למרכז הדתי¹⁷.

הפלשתים חשים בסכנה לשלטונם, ומנסים להכניעה, אבל דוד מצליח להדפם בעמק-רפאים (שמו' ב', ה', 17—25). עתה הוא עובר למלחמת תנופה בשפלה. רק אחרי שהסיר את האיום ממערב לירדן פונה דוד דרומה-מזרחה, ועולה מדרום לצפון — מאדום לירמואב, מכאן לעמון, ובסוף לארם.

כלומר — אחרי שביצר עמדה מרכזית מוצקה ברכס ההר, מגיח דוד מעמדתו המרכזית, לכיוון הרצוי לו: — תחילה נגד הפלשתים, שהוכו בקרבות שבהר, והם מבודדים וניתונים ללחץ מצרי מעורפם¹⁸; אחרי-כך הוא עולה על הממלכות הקטנות, שבמערב הירדן המזרחי, אחת-אחת, בעזרו נזהר מלהתנגש בשלב מוקדם-מדי ביריב החזק ביותר — ארם, התוקה גם ברכב¹⁹. לפנינו ניצול למופת של העמדה המרכזית ("הקיום הפנימיים").

"ויחזק דוד מן הפלשתים בקלע וב" אבן, ויך את הפלשתים וימיתהו, וחד" רב אין ביד דוד". (שמו' א', י"ז, 50)

רקע ויהסי-כוחות

הלחץ מבחוץ דוחף לקראת המלוכה. שאול יוצא לעזרת יבש-גלעד שממזרח לירדן, והנה עולים הפלשתים ממערב ונאחזים בבמת ההר¹⁴. עד מות שאול מתנהלת "מלחמת שחרור" נגד הפלשתים. הטקטיקה היא לרוב פרטיזנית, כמעשה יונתן במכמש, אבל בגבור ישראל נערכים גם קרבות, כגון בעזקה, שם הורג דוד את גלית. בסוף נופל שאול בקרב בגלבע. ספר שמואל מבליט את עדיפות הפלישתים וממעיט את דמות חילו של שאול¹⁵. אמנם נוהג שאול ל"הצעיק" את ה"עם" למערכה כתגבורת לחיל-הקבע. אבל חשובה מיחסי-הכוחות המספריים היא הנחיתות המוחלטת של העברים בחימוש — לנוכח נשק-הברזל הפלשתי: — "וחרש לא ימצא בכל ארץ ישראל, כי אמרו הפלשתים פן יעשו העברים חרב או חנית... והיה ביום מלחמת ולא נמצאה חרב וחנית ביד כל

13 לפי: אע"ו עמ' 270—274: "ממלכת דוד". אטלס, מפה 4.
14 "...ונציב פלשתים אשר בגבע..." (שמו' א', יג, 3).
15 למשל, שמו' א', י"ג, 2, 5.
16 דוד השכיל לגול מעליו אשמה בהשמדת בית שאול (שמו' ב', ג', 35—39; ד', 9—12, ה' 1—3).
17 נראה שהשתלט במפתיע על מקור המים של העיר. שמו' ב', ה', 8 (הדברים סתומים, אך זה פירוש מקובל).

18 דובנוב א', עמ' 80.
19 לא ידוע די על הטקטיקה של צבא דוד. התנך מדגיש תמיד את הסכנה מרכב האויב ופרשיו, ומצין מספרים (בהגזמה ברורה). למי של שמו' ב', י', 18). יתכן ורמז לטקטיקה העברית עולה מתיאור מלחמות אחאב בארם. שרי ארם יועצים למלכם: "...אלוהי הרים אלוהיהם, על כן חזקו ממנו. ואולם גילחם אתם במיטור, אם לא נחזק מהם!" (מלכ' א', כ', 23). כלור מר, בני ישראל מיטיבים ללחום את לחימת-הרגלי בשטח ההררי, ומונעים את האויב מלנצל את יתרונו ברכב ואבן, בגבור יד אחאב מקים אף הא חיל רכב חזק. ראה דובנוב א', עמ' 118). דוגמה להיר ערכית של יואב מול איום משני אנפים מצא בשמו' ב', י', 8—11.

דוד ער גם למגבלות טרף אל גיבורי גדודו אין מלחמתו בפלשתים מיהם, כמנהגי-הימים, לוחמיהם מצרף לצבאו נזכרים בשמו' ב', ט"ו. "סדיר" ומפתח מערכת את חיל-הרגלים הוא מנרתע מלהכניס לצבאו

החוש הלאומית — לעולם את

רקע

בעקבות מפעלים ציון מ-300 שנות אלכסנדר מוקדון ניש כיבושיו, וביהודה ללא כפיה מבחוץ, בדת-העם האדוקה בממשל והכהונים, ויותר על השלטון התמרדות (12—3)

20 מער' ק"א, רב של דוד ושלמה.
21 שמו' ב', ח', בהדרגה, מבלי שיש מהירה מדי הכרוכה דוד, עמ' 38). של הבונה "ערי-רכב".
22 על שטח-כיבוש עמ' 17—26. השלם נזר נכללה בממלכתו לשלמה (מלכ' א', ט"ו).
23 לפי: — אע"ו "ירושלים". אטלס, 21 פרוב' קלוונר מסתבר — ל' בדומה ל"פאזאעה".
29—31 קוים עמ' 34 חשמונאים א'—ב' 27 שכ, עמ' מלחמה לחיך המ

1 [רק] לשאול
 נחון
 נבורתו והצל-
 סדר פעולותיו
 לגל לאט-לאט
 דוד מת-
 ברוך. ואחרי
 דוד למנהיג
 וק את הקשר
 לעת הנוכרית
 זופכת למרכז
 (1)
 סים להכניעו,
 שמו' ב', ה,
 יפה בשפלה.
 דן פונה דוד
 - מאדום לי
 בזית מוצקה
 זית, לכיוון
 וכו בקרבות
 מעורפם (18);
 ות, שבעבר-
 ר מלהתנגש
 ארם, החזקה
 עמדה המר-

דוד ער גם למגבלותיו של „צבא האורחים“, המצ-
 טרף אל גיבורי גדודו במלחמותיו הראשונות. לכן
 אין מלחמתו בפלשתים מלחמת-השמד של כל לוח-
 מיהם, כמנהגי-הימים, אלא הוא מכניעם, ומבחירי-
 לוחמיהם מצרף לצבאו („הכרתי“, הפלתי“ והגתים
 נזכרים בשמו' ב', ט"ו, 18). הוא יוצר גרעין-קבע
 „סדיר“ ומפתח מערכת-ארגון לגיוס „מיליציוני“ (2).
 את חיל-ההרגלים הוא מצייד בנשק מגע, הרומח, ואינו
 נרתע מלהכניס לצבאו רכב, במספר מועט (21).

התוצאות

חלה תמורה מכריעה במעמד ישראל. הממלכה מז-
 פשטת מן ההר אל המישור, ומשתרעת על שטחי-
 כיבוש נרחבים בדרום, במזרח ובצפון, ונכרתת ברית
 עם חירם מלך צר. העמדה המרכזית האהנה והשליטה
 על הדרכים הבינלאומיות, נושאת גם פירות כלכליים,
 ובימי שלמה נפתחת דרך-הים למזרח מעציון-נבר
 שלחוף מפרץ אילת (22).

תקומת מלכות החשמונאים (23)

לקחת משביקש אנטיוכוס ה-4 לכפות את דתות יון
 על כל ממלכתו ולהכריח את הפולחן היהודי. הניגור-
 דים הפנימיים והחיצוניים משפיעים על יחסי-הכוחות:
 א. דלת-העם הכפרית מתמרדת מתוך מניעים

„החוש הדתי העצמי וחוש החירות
 הלאומית — התמוזגותם הנמרצת הביאה
 לעולם את מדינת המכבים“.
 (מומסקן, „דברי-ימי רומא“).

רקע ויחסי-כוחות

בעקבות מפעלם של עורא ונחמיה נהנים שבי-
 ציון מ-300 שנות אוטונומיה עדתית ודתית. אבל
 אלכסנדר מוקדון נושא את בשורת יון לכל ארצות
 כיבושיו, וביהודה מתפתחת ה„התיינות“, תחילה
 ללא כפיה מבחוק, אבל תוך התנגשות פנימית בין
 דלת-העם האדוקה במסורת (ה„חסידים“) ובין שכבת
 הנמשל והכהונים, ראשי המתיונים, הנשענים יותר
 ויותר על השלטון הסלווקי („ירושלים“, עמ'
 3-12). התמרדות ה„חסידים“ נגד השלטון הזר מת-

דתיים;
 ב. המתיונים נשענים על תמיכת הסלווקים, והי-
 קיצוניים אף מסייעים בידיהם לעתים במלחמה;
 (שם, עמ' 22-26).

ג. אחר שהושגה החירות הדתית, שואפים החש-
 מונאים להגשים את חזון העצמאות המדינית.
 אבל רבים מה„חסידים“ מזהים כל שלטון
 גשמי-מדיני עם התיינות. לכן נחלשת תמיכת
 העם בחשמונאים, כשאלה ממשיכים במאבק
 לחירות מדינית (24).

החשמונאים ליקטו גרעין יציב וקבוע של תומכים,
 יתכן כ-3.000—5.000 איש, ההופכים לחיל מזוין
 וממושמע, מצטייד משלל האויב, מבלי שיחקה את
 תכסיסי הפלאנגה הסלווקית. סביב גרעין זה מתקבץ
 מדי פעם המון כפריים (25). עוצמת היריב הסלווקי
 אינה עולה, כנראה, על 6.000—10.000 איש (26). זהו
 צבא דיאדוכי אופיני — מחד-גיסא הוא סובל מהתי-
 פוררותו של אותו ליכוד לאומי שהיה נשמת הפלאנגה
 המוקדונית, ומאידיך-גיסא מקשיח והולך גופו (27).

המלחמה וגורמי-הניצחון

יהודה המכבי מנצח בקרבות, כל עוד הוא מצליח
 להימנע מהתנגשויות-מצח. כאשר צבא הסלווקים
 מנסה לעלות על ירושלים ממערב, מנצל יהודה את
 אייכותלתה של הפלאנגה לפעול במורדות הררי-יהודה.
 הוא משלב, כבקרב חמתא, מודיעין ער, כושר-תנועה

20 מער' ק"א, רביאלוף י. ידין: „צבא המילואים
 של דוד ושלמה“.
 21 שמו' ב', ח', 4. נראה שרצה לפתח חיל זה
 בהדרגה, מבלי שישבש את צבאו בתמורה מהפכנית
 מהירה מדי הכרוכה בהקמת חיל-רכב גדול („ממלכת
 דוד“, עמ' 38). שלמה הוא המלך הראשון בישראל
 הבונה „ערי-רכב“.
 22 על שטחי-כיבוש וממשל בהם עיין „ממלכת דוד“,
 עמ' 17-26. השליטה בחוף עדיין אינה שלמה: —
 נזר נכללה בממלכה רק כשנתנה פרעה מלך מצרים
 לשלמה (מלכ' א', ט', 16-17). וראה גור, עמ' 20-26.
 23 לפי: — אעו' עמ' 313-352, „מלחמות יהודה“,
 „ירושלים“, אטלס, מפה 6.
 24 פרוכ' קלונר: „מסות היסטוריות“, עמ' 74.
 25 מסתבר — לפי הנוסח הישן של „ויצעקו העם“,
 בדימה ל„פאזאעה“ הערבית בימינו. ראה קוים, עמ'
 29-31.
 26 קוים, עמ' 34-35. קלונר נוקב מספרים מספרי
 החשמונאים א'—ב', הגם שהוא הושדם בהגזמה.
 27 שם, עמ' 21-25. אגב, גם מכניסים פילי-
 מהחנה לתוך המערך הסלווקי.

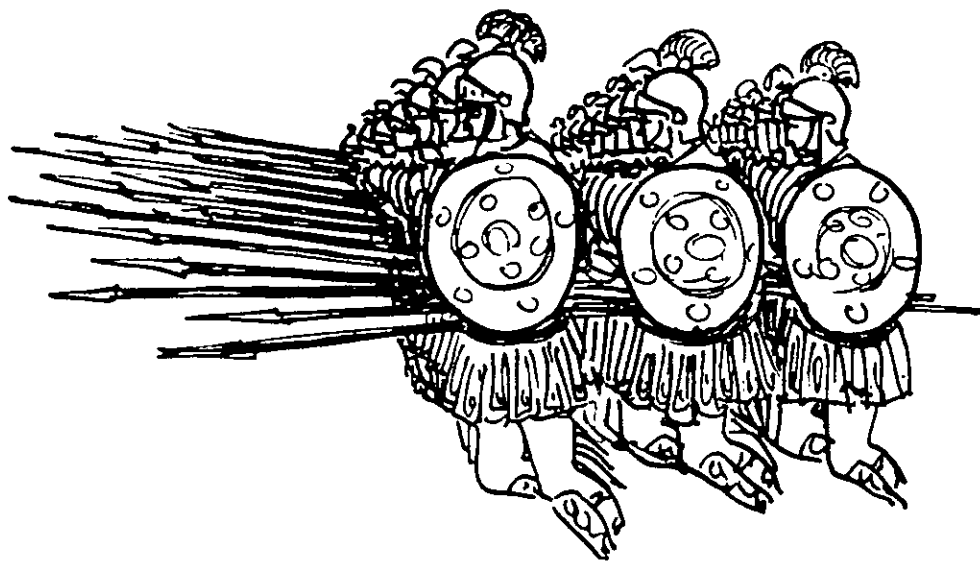

אם כיום בעיר
עצמאות וקיבוץ
מה היו אלה אז
היו אלה ש

באביב 1936
את הישוב היהודי
הישוב היהודי
טורי, המגיעה ל
מדינה יהודית,
בפרוץ ה"מאור"
נפש ותוך אותה
(אחרי "עלית-שמי")
או כ-750.000
החשודה בהגזמה
עד או התרכזו

מות השפלה,
נאחזנו, חוץ מ
התנגשויות-ה
האירועים הקרוב
לגבי פיתוח חיל
את התוצאות:
בתנועות הלאומ
העולמית בין ה

36 לפי: —
עמ' 31—34; "ה"
37 הכינוי הכ
38 לוחמי הכ
עמ' 546), עוצ
מפורסת ב"מל
מנה בתקופת
סיים ב"מאורע
ערוך (בעת ה
בכוחות-שדה)
לוסיה בלוחמי
39 הישוב ת
מפגיעה, ומדי
במערכה" א
— הימנעות מ
שת עזרת הצב
שאיפותינו בא
40 הכביש נ
לקלקליה—טו
41 כגון בר
המערכה, וראו
עמ' ב', 31—

מעבר-הירדן ומהגליל³¹). בהיעדר ציוד-מצור אין
החשמונאים מצליחים להכניע את החקרא, זה הקוץ
הסליוקי בגופה של ירושלים, אלא בימי שמעון³².
אבל העצמאות החשמונאית לא הושגה רק בשדות
הקרב. אחר מות יהודה נוקט יונתן שילוב גמיש
ואופורטוניסטי של פעילות צבאית ומדינית נגד מה
נגדיו מבית, ונגד השליטים הסליוקים מחוץ. אחר
תהפכות מדינית נשמטת יהודה מיד הסליוקים,
בגבור הלחץ הפרתי על סוריה ממזרח, ובהתקרב
האיום הרומאי ממערב. כבר יהודה בא בברית עם
הסינאט הרומאי, אבל הברית מבשילה פירות מסוי
מים רק אחר מותו³³. יונתן נופל בסופר-שלדבר
בפח שטמן לו תכסיסן סורי³⁴, אבל בידי שמעון
עולה ביצור-העצמאות, והוא הראשון במרחיבי גבול
המדינה, בכובשו את גזר ואת יפו³⁵. כיבוש זה
פותח ליהודה שער לים.

התוצאות

הושגה עצמאות מדינית, אבל לרועץ לה היא
הניגוד, שנתגלה כבר מראשית המרה, בין לאומיות
דתית — וחילונית (הטבועה במידת-מה בחותם ההתיר
נות). כיבושיהם הנרחבים של הורקנוס וינאי הם
הישגים-ארעי, ואילו נגע הפירוד מכרסם בקביעות בנוף
המדינה.

בלילה בשטח מוכר על-בוריו, ואת יתרון כליהזין
הקלים על נשקה-פלאנגה בנתונים אלה²⁸).

אבל הסליוקים למודי-הכשלונות משנים את הצירים
האופרטיביים. ליסיאס מתקרב לירושלים מדרום, מחבי
רון האדומיה, והמכבים נאלצים להתמודד בבית-צור
שבקורה-רכס, כאשר השטח מקנה עדיפות. לפלאנגה.
ירושלים ניצלת רק בזכות הסכם שכורת המצביא
הסורי עם היהודים בגלל נימוקים מדיניים²⁹. במער
כה האחרונה של המכבי, מגיע באכזיזס במהירות
מפתיעה מצפון, מחבל השומרונים, וגובר על יהודה,
— שחילו קטן הפעם מתמיד — בקרב בו מוצא הלז
את מותו³⁰.

כוחו של יהודה לא הספיק להחזיק בכיבושים
מחוץ לארץ יהודה, אף כי ערך כמה "מסעות-עונשין"
נגד תומכי-הסורים, והוא מעדיף לקבץ ליהודה יהודים

- 28) "מלחמות יהודה", עמ' 16—20.
29) שם, עמ' 40—44. אטלס, מפה 6 אינו מראה את
מסע ליסיאס.
30) שם, עמ' 48—50. כוחו של יהודה מנה הפעם
כ-3000 איש, מהם כ-800 בלבד נטלו חלק בקרב.
השוה דובנוב ב', עמ' 43.
31) שם, עמ' 26—36.
32) ירושלים, עמ' 30 (נראה כי רק לעתים רחוקות
ולתקופות קצרות נעשו נסיונות לצור על החקרא).
33) אע"פ עמ' 342.
34) שם, עמ' 343—344.
35) בגלל חשיבות גזר נזכרה בהסכמים עם רומא,
ראה גזר, עמ' 26—28.

המאבק לעצמאות בימינו (1936-1947) 136

העולם השנייה, באוירת "מינכן" ובמלחמה עצמה, והן ההתנגשות בין האינטרסים הבריטיים והאמריקאיים מכאן והסוביאטיים מכאן — לאחר המלחמה.

האירועים וגורמי-הנצחון

בראשית המאורעות נאלץ הישוב לנקוט הגנה, אסטרטגית וטקטית, תחת הסיסמה המדינית "הבלגה", וכוחות-הבטחון הבריטיים ליוו שיירות וערכו לעתים סריקות ופעולות-עונשין נגד הכפרים בסיסי-הכנור פיות³⁹). רק כעבור זמן הוקמו "פלוגות-השדה" בהשראת וינגייט ובהנהגתו, ואלה הגיחו לפעול במר-חב.

אך בדרכו עם ההגנה הצבאית עבר הישוב ל"מת-קפה" כלכלית-ישובית. כדי לפרוץ את ההסגר הערבי על נמלי חיפה ויפו ועל התחבורה, הוחל בהקמת נמל תל-אביב ונסלל הכביש ה"חדש", דאו, מת"א לחיפה⁴⁰. כדי למנוע הכרעה מדינית שלילית — סגירת הישוב היהודי ב"תחום-מושב" צר בגבולות ההתישבות הקיימת — הוקמה מערכת ישובים כדי לחבר בין ריכוזי-הישובים, והוקמו ישובים באיזורים חדשים, בנוסח "חומה ומגדל" — לפנינו דוגמה לברי-צוע משימה התקפתית באמצעי טקטי-הגנתי⁴¹.

הערבים נכשלו מבחינה צבאית, אבל זכו בהצלחה מדינית — "הספר הלבן", שהוצא ב-1939. הישוב פותח עתה במאבק נגדו, והמצב המדיני מסתבך עוד יותר בפרוץ מלחה"ע השנייה ("נשתתף במלחמה כאילו אינו קיים", הספר הלבן, ונילחם ב"ספר הלבן" כאילו אינה קיימת המלחמה). התביעה המדינית היא "מדרי-נה לאלתר", ולו גם מתוך השלמה עם חלוקה; אבל

אם כיום בעיניך רואה את עצמאות וקיבוץ-גלויות — נהה היו אלה אז? את יודעת: — אז היו אלה שמוות אניונ"ן... (נתן אלתרמן)

רקע ויחסי-כוחות

באביב 1936 יצאו הערבים בניסיונם הגדול להכריע את הישוב היהודי, ונפתחה התמודדות משולשת בין הישוב היהודי, האוכלוסיה הערבית והשלטון המנדט-טורי, המגיעה לסופה, להלכה עם הכרזת או"מ על מדינה יהודית, ולמעשה — בצאת הבריטים מהארץ. בפרוץ "המאורעות" שנו יהודי הארץ כ-400.000 נפש ותוך אותה שנה עמדו לעלות 100.000 עולים (אחרי "עלית-שיא" של 60.000 ב-1935). הערבים מנו אז כ-750.000 נפש (לפי הסטטיסטיקה המנדטורית, החשודה בהגזמה), וחרדו פן ייהפכו במהרה למיעוט. עד אז התרכז הישוב היהודי ברצועה צרה של אד-מות השפלה, שיצרה כעין N התישבותי³⁷, בהר נאחזנו, חוץ מירושלים, רק בנקודות מספר.

ההתנגשויות-הקרוב נושאות אופי בלתי-סדיר³⁸, ומ"האירועים הקרביים הפיקה ה"הגנה" לקח טקטי רב לגבי פיתוח תילותיה. אבל יחסי-כוחות מדיניים קבעו את התוצאות: — הן ההתנגשות האזורית של הבריטים בתנועות הלאומיות, הערבית והיהודית, הן ההתנגשות העולמית בין הדמוקרטיה ובין ה"ציר" לפני מלחמת-

36 לפי: — אעו' עמ' 545—569; "חביון עוז" ב' עמ' 31—34; "הספינה", עמ' ז'—י. ב. אטלס, מפה 10. 37 הכינוי המקובל בפי המתכננים ב"הגנה". 38 לוחמי הכנופיות הערביות מנו כ-2000 (אעו', עמ' 546), עוצמת ה"הגנה" בפרוס מלחמת-העצמאות מפורטת ב"מלחמת-העצמאות", עמ' 8—10: הפלמ"ח מנה בתקופת המאבק עד 3000 איש. הכוחות הבריטיים ב"מאורעות" וב"מאבק" היו גדולים מזה לאין-ערוך (בעת המאבק כ-100.000, מתוכם כ-35.000 בכוחות-שדה). יש לזכור, כמובן, את תמיכת האו"כ לוסיה בלוחמים הבלתי-סדירים.

39 הישוב תבע מהשלטון, כי זה יגן על יהודים מפגיעה, ומדיניות הבלגה נבעה ממגמה זאת. ראה "במערכה" א, עמ' 71. שם נזכרות המגמות הבאות: — הימנעות מטרור-נגד, הקמת כוח מזוין יהודי, רכיית עזרת הצבא והעם האנגלי להגנת עמדתנו וביצוע שאיפותינו בארץ.

40 הכביש נמשך מכפר-סבא צפונה לחדרה (במקום לקקזיליה—טול-כרם שב"משולש המסוכן" הערבי).

41 כגון בהרי אפרים, בעמק בית-שאן ובגליל המערבי, וראה "במערכה" א, עמ' 32—43, "חביון-עוז" ב', 31—34, 199—212.

יצור אין זה הקוץ ומעון³² בשדות; רב גמיש נגד מת-חוץ. אחר הסליוקים, ובהתקרב בברית עם רות מסויה פורש-לדבר ידי שמעון חיבי גבולי כיבוש זה

ן לה הוא ין לאומיות ותם ההתיור וינאי הם וביעות בגוף

בארץ גופא המשכנו ליצור עובדות שתסלקנה אפש-
רות כי הארץ תחולק: — חדרנו לאיזורי-התישבות
חדשים, כגון הנגב, וניסינו למתוח רצועות-ישובים
לרוחב הארץ⁴².

כל משך מלחמת-העצמאות התנהלה מערכה למען עליה ונגד
גירוש מעפילים⁴³, ובגמר המלחמה הוגברה תנופת
ההעפלה עד שהפכה לתנועה המונית ולמכשיר מדיני
ראשון במעלה: — "אחת הצורות העיקריות והמקור-
ריות ביותר של המערכה על חירותנו" (ש. אבי-
גור)⁴⁴.

מאז המאורעות נמשכו מאמצים ליגאליים, ליגא-
ליים-למחצה ובלתי-ליגאליים לבנות כוח-מגן עצמאי.

ובעיקר — הקמת הפלמ"ח והחי"ש⁴⁵, כן טופחה
ההתגייסות לצבא הבריטי. הוקמו מפעליו הראשונים
של ה"תעש", והגענו לעצמאות-מה בחימוש. הישגים
אלה הופגנו ב"מאבק" הבלתי-סדיר בשנות 1946—
1947.

התוצאות

הנצחון המדיני הושג בסוף ב' 29 בנובמבר, 1947.
עת נתקבלה באו"ם ההחלטה בדבר מדינה יהודית.
גם מאמצי ההעפלה וההתישבות וה"מאבק" הצבאי
נשאו פרי. הישוב נמצא נכון נפשית ופיסית להיאבק
ולחפור הישג מדיני למציאות חיה.

מלחמת העצמאות⁴⁶

לנגב, עזות למאמץ הישבי מאז מאורעות 36—1935.
אך ירושלים הופקעה מהמדינה ונועדה ליהפך לאיזור
בין-לאומי. אי-לכך, משנתלקחו הקרבות ניצבה בפני
מטה ה"הגנה" בעיה אסטרטגית כפולה: — הגנה על
ה"היש" והתקפה — להציב למדינה גבולות שיעניקו
לה בסחון קיום, ולכלול בגוף-המדינה את ירושלים,
ל"ב-האומה".

מכאן — ליחסי-הכוחות⁴⁷. לפני פלישת צבאות
ערב, בעוד הצבא הבריטי חונה בארץ ומתערב מדי-
פעם בתגרות ובקרבות, היה כוחנו עדיף מספרית, אבל
מרותק להגנת כל ישוב ולהבטחת התחבורה. השל-
טון היה עוין והגביל ביותר את אפשרויותינו להצי-
טיד בנשק וליטול יוזמה התקפית. לערבים ניתן לרכז

מהיום המדינה החיה תילחם על חייה...
וברוך שהביא את עמו עד הלום...
(נתן אלתרמן)

רקע ויחסי-כוחות

מפת החלוקה, אותה התוות ועדת-האו"ם, שיקפה
את הישגי ההתישבות היהודית עד 1947, והראתה
שתי מדינות החוצות אהרדי, מעשה שתי-וערב⁴⁷.
אכן, בניגוד לתוכניות-חלוקה קודמות הוכרה זכותנו

בגמר מאורעות 36—39 נמשכה רק רצועה יהודית
דית אחת לרוחב הארץ, בעמקים זבולון — יזרעאל —
בית-שאן. עתה עשו לחיזוק הקשר לירושלים (מענה
החמישה, נוה-אילן, חידוש כפר-אוריה והריטוב) ו"
נתקעו יתדות" בקו נגבה — גת — גלאון — גוש-
עציון.

הספר "שליחות עלומה" (מאת מ. מרדור) חושף
את קשיי המאבק ואת כבד השיקולים המדיניים שקבעו
לגבי כל פעולה. דוגמה מובהקת לכך היא הטמנת
מוקש באנית המעפילים פאטריה, כדי למנוע את
גירושם, עם מעפיליה, מן הארץ (שיקולים מדיניים
ראה עמ' 54).

44) כ-72,000 העפילו בשנות 45—47 ("הספינה",
עמ' י"א). וראה "במערכה" ה', עמ' 118—119. ("ההע-
פלה היא מלחמת העם כולו") דרך אגב, הנסיון הימי,
ובכלל זה בחבלה ימית, שנקטה במלחמת ההעפלה,
עמד לחיל-הים בהיוצרו.

45) במגמה ליצור כוחות-שדה מערכתיים שלא יהיו
מרותקים לעמדות מגן שבישובים, ויוכלו לפגוע
בבסיסי-האויב.

46) לפי: — אע"י עמ' 569—594; "מלחמת-העצ-
מאות": מער' סב—סג; "אסטרטגיה" (נספח 2) אטלס,
מפות 10—12.

47) אטלס, מפה 10.

48) ראה "מלחמת-העצמאות", עמ' 6—14 — סקירה
מפורטת על הכוחות היריבים ועל חימושתם.

מן טופחה
הראשונים
הישגים
1946—

בר, 1947,
ה יהודית.
ק" הצבאי
ית להיאבק

1935—36
פך לאיזור
יצבה בפני
הגנה על
ת שיעניקו
ירושלים,

שת צבאות
תערב מדי
ופרית, אבל
ורה השל
יתינו להצ
ניתן לרכז

כוחות עדיפים בהרבה נגד ישובים (כמו טירת צבי ומשמר העמק) ונגד השיירות היהודיות הנאלצות לחצות שטחים ערביים (כמו שיירות יחיטט וגוש עציון). רק החל בחודש מרס 1948 נתאפשר לנו ליצור ריכוזים התקפיים, כמבצע „נחשון“.

יחסי כוחות חדשים נוצרו בפלוש צבאות ערב. כי בתקופת ה„התחממות“, שקדמה לפלישה, נתרחשו שני תהליכים מנוגדים: — הישוב החל מגייס כוח אדם וציוו, ומארגן עיצבות לוחמות, ואילו הכוחות הערביים המקומיים התפוררו לחלוטין⁽⁴⁹⁾. מעתה מתהווים יחסי כוחות „צבאיים“, במובן המקובל יותר, בין צה"ל וצבאות ערב. מטעמי סוד תצוינה רק העובדות הבאות⁽⁵⁰⁾:

- א. שרר שיוון במספר העוצבות הרגליות. דוקא לפני הפוגה א' יש לנו יתרון מספרי קל בעוצבות הי"ר, ואחרי כן יש יתרון קל לאויב.
- ב. עד הפוגה ב' נהנה האויב מעדיפות מכרעת בארטילריה, ביסריון ובאוויר, ונקודת תורפה קריטית שלנו היא המספר הזעום של כלי-נשק נגדי-טנקיים קלים וכבדים.
- ג. בשלבים מאוחרים יותר מושג איזון כמותי בשריון ובארטילריה (בתותחים), אך עדיין נחוצים תים הננו בתחמושת), ומשתפרים יחסי הכוחות האוויריים, מתוך מאמצי רכש והדרכה מפתיעים ביעילותם ובמהירותם.

עובדות אלה מפתיעות, לכאורה. אבל הסברן נעוץ בהתפתחות המערכה. בתחילה היה על צה"ל לעמוד

(49) ראה מער' ק"י, סא"ל י. בר: „לקראת קום המדינה“.

(50) הנאמר מתבסס על היקף אגם/מהד — ענף הסטוריה, שנמסרו לעיוני. התיקים מפרטים יחסי כוחות כמותיים בעוצבות, ובכלל זה מצבות כוח אדם וציוודלחמה מקורבית, לתקיפות הבאות: — עד הפלישה, עד הפוגה א', קרבות „עשרת הימים“ ואחרי הפוגה ב'.

(51) אמנם האויב לא ריכז ולא תיאם את מאמציו, אבל לחץ בריזמנית מכיוונים רבים. (אטלס, מפה 11).

(52) מתקפת „יואב“ בוצעה ביחסי כוחות 1:1 בעיצב בית, התקפת הנגד המשבשת „ברוש“ — ביחסים 1:1 בה"ר, וללא שריון נגד אויב בעל שריון.

(53) אמנם הכביש נסגר שנית אחר זמן קצר, וירושלים נכנסה למצור עד שנפתחה „דרך בורמה“.

(54) ראה מער' ס"ב—ס"ג ז. רומל: „דמותם של שניים לצבאות האויב“ (עמ' 25—27), י. שמעוני: „סיבת הכשלון הערבי“ (עמ' 16—24).

מול פלישה משותפת של כל צבאות ערב י"י). כדי שלא להפקיר ישובים, וכדי להשהות את הפולשים, נגזר עלינו פיזור מרחיק-לכת, בעוד צה"ל משולל נשק נגדי-טנקי ונגד-מטוסי, ועצמתו הארטילרית דלה ביותר. במשך הפוגה, הן הערבים והן צה"ל מתגברים את כוחותיהם, ומעתה מצליח צה"ל תדיר לרכז כוחות בגזרות בהן ברצונו לתקוף, בעוד האויב נמנע מלנצל את עדיפותו הוא בגזרות שצה"ל נאלץ להחלישן ולחושפן.

יזכר, כי בלחמה בתימינו ישאף התוקף בדרך כלל לרכז כוחות עדיפים מן המגן, בשיעור ממוצע של 3:1 לפחות. במתקפות צה"ל נעורה לרוב אותה עדיפות מינימלית שהיה בה כדי „לערוב“ להצלחה, וזאת גם בגזרות שבהן ריכוז כוחות להתקפה⁽⁵²⁾. ניתן, איפוא, לקבוע: — בשלבי ההכרעה של מלחמת העצמאות ניצח צה"ל לא בזכות עדיפות מספרית, אלא ביחסי-כוחות כמותיים שליליים, או לפחות בעדיפות כמותית הנחשבת כ„בלתי-מספקת“ למתקפות.

גורמי-הנצחון

אילו גורמים עיקריים חוללו את הנצחון? — בתקופת ה„התחממות“ שלפני הפלישה בולטת גבורת הישרים בעמידתם בפני כוחות עדיפים. בעוד כוחות השדה — פלמ"ח וחי"ש — מרותקים בעיקר לסיוע לישובים, לאבטחת התחבורה ולפשיטות-הגמול. בינתיים נעשים ב„עורף“ העירוני המאמצים הארגוניים ליצור „עם לוחם“. רק בזכות כושר-המגן של הישרים, ניתן לרכז בינתיים כוחות להתקפה למטרות אופרטיביות חיוניות — כגון 3 גדודי „נחשון“ (כולל גדוד מחטיבת „הראל“ שהופעל במבצע זה), שפתחו את הכביש לירושלים⁽⁵³⁾, והכוחות שעקרו מובלעות ערביות ויצרו מרחבים רצופים לקדם את פני הפלישה (בכלל זה כיבוש הערים טבריה, צפת, חיפה, יפו, מבצע „בן-עמי“ לכיבוש עכו ולשחרור הגליל המערבי, טיהור איזורים נרחבים במרחב „גבעתי“ בדרום, ובמרחב „יפתח“ בצפון).

בתום מערכת ההתגוננות מול הפלישה, בה שוב נוטלת ההתישבות חלק נכבד, ממצה צה"ל את מלוא היתרון מעמדתו המרכזית ומצירי-התחבורה הקצרים שבשפלת-החוף. הוא מרכז במפתיע עדיפות מקומית, והולם בגזרות בהן בחר — בעוד בולטת אייכולתו של הפיקוד הערבי למצות את העדיפות הכוללת של צבאות-ערב ואת עמדתם הגיאוגרפית המאיימת⁽⁵⁴⁾.

אחת הסיבות לאי־יכולת זאת טמונה בפשיטות הנוע־
זות של יחידות צה"ל לעומק שטחי־האויב (כגון
הפשיטה לטעסע ופעולות גודד הפשיטה הממונע
בנגב). כך רותקו כוחות לשטחי־עורף ולקוי־התחבורה,
והוחלשו החזית והגייסות שניתן לרכום להתקפה.
האסטרטגיה של "הקיום הפנימיים", תוך נקיטת ה־
"גישה העקיפה", באה לידי ביטוי כפעם בפעם⁵⁵.
מאידך־גיסא, כאשר האויב מחזיק בעמדה המרכזית
ב"משולש", וצה"ל תוקף בגזרה אחת — בגיזין —
מבלי שזרוע אחרת תרתק את הכוח הנתקף בגזרת
סול־כרם (כמתוכנן), נוחל צה"ל כשלון כבד־מחיר⁵⁶.
היעדר השריון, ויחסי־הכוחות הקשים באשר לחיל־
הרגלים, חייבו את צה"ל לבצע כל התקפה בליזה,
תוך פיתוח ושכלול מתמידים של הטקטיקה הלילית
ולנקוט לחימה הגנתית בלבד בשעות היום. ההתקפות
גערכו בגופים גדלים והולכים — החל בגדודים,
והמשך בחטיבות ואף בחזיתות. סגל־הפיקוד, שנתנסה
ב"מאבק" ובצבא הבריטי, היטיב להסתגל, למימדי־
הכוח שהתרחבו.

מה"הגנה" ירש צה"ל ערכי התנדבות, מסירות
וגבורה, אבל היה עליו לצקת ערכים אלה בדפוסים
חדשים של גיוס המוני וארגון צבאי חדיש, על כל
חילותיו הלוחמים, המסייעים והמשרתים⁵⁷. התושיה
ועצמאות המחשבה שטופחו בעיקר בפלמ"ח, ונסיון־
הקרב שלו ב"מאבק", נתגלו עתה במלוא־ערכם. הנסיון
הצבאי הסדיר, אותו קנו המתנדבים לצבא הבריטי
במלחמ"ע השניה, ובעיקר בבריגדה היהודית ובחיל־

55) המונח ננקט כאן בהוראה שגורס ליד־הרט בספר
"אסטרטגיה". וראה סקירת רב־אלוף י. ידן בגספח 2
לאותו ספר.

56) "מלחמת־העצמאות", עמ' 28.

57) ראה "בהלחם־ישראל", עמ' 355 (ערכי־ההגנה),
עמ' 151—194 (המעבר מהגנה לצבא).

58) ראה מער' נ"ז, "מלקח שנת קרבות בלילה"
(עמ' 48—51), מער' סביסג, "הפלמ"ח במבחן המל־
חמה" (עמ' 75—98), "מורשת הח"ל במבחן מלחמת־
השחרור" (עמ' 67—74).

59) "במלחמת שחרור אפשר לעשות — ועושים —
דברים שאינם כתובים בשום תקנון". סא"ל י. בר.

60) הבריחה־בראשיתה מחיפה הפתיעה, ורק בהמשך
המלחמה הובן שהבריחה משלימה הישגים צבאיים
ופותחת מרחבים להתישבות ולקליטת עלייה.

האוויר המלכותי, התבטא עכשיו בידע ארגוני, ביכולת
לקלוט נשק כבד, בפיתוח מערך־ההדרכה ובהקמת
המערך הלוגיסטי⁵⁸. לעומת הכושר הארגוני והטכני
היהודי, התקשו הערבים בתחזוקה ובניצול יעיל של
ציודם הרב־יותר.

נתגלה הבדל קיצוני ברמת רוח־המלחמה, בין הישוב
וצה"ל מכאן ובין האוכלוסיה הערבית וצבאות ערב
מכאן. במרבית המקרים מגלים הלוחם והפיקוד
היהודי גבורה, קשי־עורף ונכונות להקרבה⁵⁹. ובשור־
רות האויב אתה מוצא לרוב רתיעה, אזלת־יד, ובסוף
— בריחת האוכלוסיה⁶⁰.

הפעילות של המעצמות הגדולות ושל מנגנון או"ם
מאלצת לשור פעולות צבאיות במאבק המדיני. בדרך־
כלל ידעו הממשלה והמטכ"ל להפיק יתרון מן ההפוך
גות שנכפו מדי־פעם. משכיהומן הקצרים נוצלו היטב
לפעולה "חופשית" עד להתערבות מבחוץ. אבל הלחץ
המדיני החיצוני הגביל חמורות את התמרון האופרטי־
בי ("בכל מבצע היה מום — או"ם". אלוף י. אלון)
והשמיט מדינו הישג צבאי מובהק, כאשר כפה את
הנסיגה מאל־עריש והציל את חיל־המשלוח המצרי
מכשלון.

התוצאות

הושג נצחון כביר — ישראל לא נתמוטטה מעצמת
הפלישה, ולא עוד אלא שכבשה שטחים רבי־חשיבות,
ומעמדה נשתפר לאין־ערוך: —

- א. התבססנו בנגב ובמפרץ אילת;
 - ב. ירושלים נקשרה לשפלה בפרוודור איתן,
והפכה למאחו מוצק במת־ההר;
 - ג. שוחרר הגליל בשלמותו.
- אולם הכרעת צבאות ערב לא נשלמה ובטחון־
אמת למדינה טרם הושג. איום חמור עדיין נשקף
משטח ירדן לירושלים ולרצועת־החוף הצרה בין
תל־אביב וחיפה והמצרים נשארו מחזיקים ב"קרש־
קפיצה" ברצועת עזה. המדינה הצעירה הוצרכה לבסס
בעליה ובהתישבות את כיבושיה הצבאיים, שכן:
"לא מספיק לגרש את הפולש הזר — עלינו להכניס
את המתישב העברי" (ד. בן־גוריון).

ביכולת לל
מעיקרי כוח

עם ישראל, או
מאויביו מבחינה מ
אולי פרט לכיבוש ה
הצליח להעמיד למ
מבחינה מספרית,
כאן, בה לא סבל
מנחיתות בחימוש
בעת העתיקה, והעד
צי, בדורנו. הנחיתות
בכוח־אדם, הטביעה
ומכאן — לעיקר

לקח

בכל המלחמות ש
כמרכז איזורי (ב)
עצמות העולמיות
הקיום הלאומי תמ
זאת, וכאשר הצט
דחפוה הצרכים ה
בשטחי המעבר
להחזיק באותם
המרכזות.

יכולנו לעמוד
הפנימי, אבל לא
החיצוני" (אולי
הלקח מכאן כפול
בידנו, מלהתמוד
אהדת כוחות עול
הכוח של אויבי
האסטרטגי שלנו
הצורך לתמרון ב
הגדולות. השיל
צבאי והעפלה,

61) ראה "צבא
בעיות־חון ובט
62) הפולמוס
רצועת־עזה.

„ביכולת ללמוד, בגמישות הרוחנית — אחר מעיקרי כוחנו ויתרונותינו על אויבינו.“ (סא"ל י. בר)

עם ישראל, או הישוב היהודי בארץ, היה נחות מאיביו מבחינה מספרית בכל המלחמות שנסקרו, אולי פרט לכיבוש הארץ בימי יהושע. אמנם, לא אחת הצליח להעמיד למערכה כוח צבאי עדיף או שקול מבחינה מספרית, אולם אין מלחמה מהנסקרות כאן, בה לא סבל הכוח היהודי לפחות בתחילתה, מנחיתות בחימוש — היעדר נשק־מגע וכלי־מצור בעת העתיקה, והיעדר שריון ואוריה, שלא לדבר על צי, בדורנו. הנחיתות בחימוש, יותר מיחסיהם מספרים בכוח־אדם, הטביעה חותמה על מלחמותינו. ומכאן — לעיקרי הלקחים, היפים גם לימינו.

לקחי מדיניות-בטחון

בכל המלחמות שנסקרו, מזדקרת עמדת ארץ־ישראל כמרכז איזורי (ב„מעגל הפנימי“) וכארץ־מעבר למ־עצמות העולמיות שבתקופה (ה„מעגל החיצוני“). הקיום הלאומי תבע בעבר ובהווה שנתבסס בצומת זאת, וכאשר הצטמצמה המדינה לשטח־ההר, תדיר דחפיה הצרכים הכלכליים והממלכתיים להתנחל גם בשטחי המעבר שבשפלה. גם כיום שומה עלינו להחזיק באותם שטחים שיעניקו יתרון לעמדתנו המרכזית.

יכולנו לעמוד בהתמודדות עם שכנינו מה„מעגל הפנימי“, אבל לא עצרנו כוח מול המעצמות שב„מעגל החיצוני“ (אולי — פרט ל„מאבק“ שקדם למדינה). הלקח מכאן כפול: שלילי — להימנע, ככל שהדבר בידינו, מלהתמודד עם מעצמות, והחיובי — לרכוש אהדת כוחות עולמיים שתסייע לאון כלשהו את יתרון הכוח של אויבים מה„מעגל הפנימי“. חופשי־הפעולה האסטרטגי שלנו עלול להתקפח לא־במעט מחמת הצורך לתמרן בתחום המדיני באי"מ בין המעצמות הגדולות. השילוב בן־ימינו של ההישוב, מאבק צבאי והעפלה, המחיש התאמה מקיפה של דרכי

61 ראה „צבא ובטחון“: יחוד ויעוד (עמ' 186—229); בעית־חזון ובטחון (עמ' 339—360).
62 הפולמוס בנושא זה התעורר גם כשנכבשה רצועת־עזה.

פעולה למגמות ולשיקולים מדיניים, וכשדה הצבאי עצמו המחישו זאת כמה ממהלכינו במלחמת־העצמאות, כגון: הסירוב לפנות ישובים מהנגב בראשית המלחמה ומבצע „יואב“.

ביחס־יכוחות קשים ניצחנו במלחמות שנשאו כולן אופי של מלחמות־התנחלות או מלחמות־שחרור. לא מעט מהיתרון הכמותי של כוח האויב נתאון על־ידי הרוח שקמה בעם, בזכות מטרת־המלחמה. אבל משהושגה החירות, נתרגשו על העם פורענויות מבית לנוכח הלחץ מבחוץ: — ממלכת שלמה נתפלגה וממלכת החשמונאים נתערעה מבפנים. האין הסכינה מבית אורבת לישראל גם כיום? — יתכן שהעבר יכול להצביע כיצד נעמוד בפניה: —

א. למדינה חיוניים צביונה הלאומי וזיקתה לעם היהודי⁶¹. אין המדינה יכולה ליהפך לייצור־כלאיים דו־לאומי או ל„מדינת־מיעוטים“. אמת זאת לא נעל־מה מכובשי־הארץ ומיהודה המכבי (שקיבץ יהודים מהגליל ליהודה, במקום להרחיב גבול בטרם־עת), ולימדתנו להעדיף בדורנו מדינה בחלק מהארץ על שאיפה לשלמות הארץ, אם תהיה זאת כרוכה בטש־טוש לאומי⁶².

ב. אין ממשות ככיבוש שאין עמו התנחלות בשטחי הכיבוש. ומכאן ההכרח בעליה: — „אין בטחון בלי עליה והתישבות, בלי עליה רבתי, המונית, ובלי התישבות רחבת־מימדים“ (חזון ודרך“ ב, עמ' 173).
ג. על אחת כמה, אין ממש בכיבושי־התפשטות על עמים זרים. לא כיבושי־דוד ולא כיבושי־הורקנוס וינאי, נתקיימו בידינו. המדינה לא תוכל לחרוג מעבר לשטחים המיושבים ביהודים.

לקח אסטרטגי

מבחינה גיאוגרפית שונה מצבנו האסטרטגי כיום לחלוטין מזה שבעת העתיקה. אז היינו עם חקלאי נושא־עצמו, שנאחו בהר — כ„שטח החיוני“ לקיומו ולהגנת עצמאותו. כיום מרוכז כוחנו הכלכלי בחוף — ה„שטח החיוני“ לקיומנו נדד למישור. אבל שטח חיוני זה פגיע, ויקשה לאבטחו אם לא נחזיק בתואי־קרקע חיוניים להגנתו, בריחוק שיש עמו בטחון, ובכוחות קטנים יחסית. אולם הישג אסטרטגי כזה מותנה, כאמור, ב„הכשרת־קרקע“ מדינית ובהתעצמות האוכלוסיה והכלכלה.

אל צורפו, כשם שעשינו במלחמות הפרטיזניות שלנו (וכשם שעשו הערבים לנו בראשית ה"מאורעות" ובראשית מלחמת-העצמאות). הכוחות המוצנחים מישימים לקח זה כיום.

ככל שיחריפו יחסי-הכוחות, כן עולה ההכרח שנקיים בדינו יזמה, ונפתיע מבחינה אופרטיבית וטקטית. במלחמותינו הפרטיזניות, ולעתים אף במלחמת העצמאות⁶³, חתרנו להשיג גם מטרה הגנתית ביזמת-הפתעה התקפית, באין אפשרות אחרת ביחסי הכוחות הקיימים. אכן, לכך נדרשות ערנות-מודיעין דרוכה, הכרה אינטימית של שדה-הקרב ולחימת-לילה נועזת.

סכום הלקחים

רבי-אלוף י. ידן סיכם "אבות-לקח" ממלחמת-העצמאות במלים: — "מכל עקרונות-המלחמה, הרי עקרון ההפתעה — הוא העקרון בהא-הידיעה, ואילו כל השאר, הקרויים, עקרונות-מלחמה' הינם בבחינת עקרונות-משנה... מאלה בלסו, בלי ספק, שלושת הבאים: — רוח תוקפנית, ריכוז וניידות; רק כשי ניצלנו את כל שלושת האמצעים השגנו את ההפתעה השלמה, ורק כשהשגנו את ההפתעה — ניצחנו בקרב"⁶⁴.

יתכן שאין לקח זה יפה לכל צבא. אבל ראוי כיצד נתאפשר במלחמות שנסקרו כאן, במצבים בהם נפל עמנו בכוחו משכני-אויביו, והיה דל מהם בחימוש — וניצח. אך זהו לקח צבאי "טהור" ואין הוא צופן בחובו את הלקח כולו. כי צבאנו "א"א לא העט — והרוח המפעמת בעם היא המפיתה להט בצבא. במלחמות עם שכנינו — עמדה לנו היתה עת לחמנו לקימנו ולחירותנו. משהו ממנה מצוי בדברים שנאמרו לפני עשרים שנה, וטעמם טרם פגה: "...במשקל כוחית האיתנים המתגוששים עכשו בעולם — אין בדינו להכריע את הכף. אולם בפניה קטנה זאת שבכדור העולם, בארץ-ישראל — אנו הגורם המכריע... כי אנו האומה היחידה בעולם ששאלת ארץ-ישראל היא בשבילה שאלת העמים והמזרח"⁶⁵.

הנחיתות-בשטח מחמירה את יחסי-הכוחות השליליים בכוח-אדם ומבליטה את ההכרח שינוצל מלוא הפוטנציאל האנושי והמשקי למלחמה. השיטות לגיוס המילואים, בכוח-האדם ובמשק מלחמתי, טעונות שכלול מתמיד. וככל שהצבאות מתפתחים טכנית כן גובר הצורך בכוננות ובכשירות גבוהה. שילוב צבא-קבע בצבא-עם מגניס לעת-חירום, כבימי דוד, עודנו יפה לדורנו, תוך כדי התאמתו לצרכי-התקופה.

במלחמותינו (פרט למאורעות 39—1936) השכלנו לנצל אסטרטגית את הצמדה המרכזית שלנו לריכוז-כוח בגזרה אחת. אמנם, במלחמות שנסקרו לא אירעה התמוטטות בחזית שהוחלשה, כאשר הכוח רוכז להכרעה בגזרה אחרת — כשם שאירע לפריד-ריך הגדול ("אסטרטגיה", עמ' 99—103). אבל נכונות להסתכן בכך גלומה במהות הפעולה בקיום פנימי, כמעשה לודנדורף ליד טננברג (שם, עמ' 173—174). ויש להרהר האם נועזים-למדי היינו בריכוזי-הכוח שלנו.

לקח מערכתית וטקטי

לחימה בקיום פנימיים מצריכה איזון נכון בין ניידות גבוהה של עוצבות-השדה — ובין כושר-מגן של כוחות-המשמר וישובי ההגנה המרחבית. בימינו, אין זאת עוד ניידות "רגלית", כשל כוחות יהושע, דוד ויהודה המכבי בעבר, ושל הפו"ש והפלמ"ח בדורנו, אלא ניידות אווירית ושריונית. גם חיל-הרגלים — אף כי עודנו זקוק לכושר לצעוד וללחום רגלית — נתבע להדביק את קצבה של ניידות כזו. מכאן הצורך לאמץ במהרה הישגים טכניים חדישים — אבל תוך הכרה מפוכחת במגב-לוחינו (כשם שדוד, בשעתו, לא אץ לפתח חיל-רכב ופרשים מעל ל"כולת-הקליטה" הצבאית והכל-כלית שהיתה מצויה בזמנו).

נשפר יחסי-כוחות בחזית אם נרתק כיהות-אויב

63 ראה מערכות צפון, עמ' 236, והשוה דברי אלוף ת. כרמל במערי ס"ב-ס"ג, עמ' 99.
64 מערי ס"ב-ס"ג, "בפתח החוברת".
65 "במערכה" א' עמ' 67.

מלחמת העולם הראשונה של הירושלמי לא עלה על ביה לשבור את רצו להביא לכניעת בשדה הקרב, ומסוכנת, שהיה של אבידות. את עצמה המצו בזירת המלחמה בעולם — מהפס דרכי המחשבה כללי ביחסי ה היא לבחון אם את עקרונות ד שהם יסוד כל השאלה, יהיה המלחמה כשלע כלשהו בעבר לפחות, את ה קיימים ה האסכולה הארצית-הגרמנית-עקרונית בה חפה טיבית ניתנים לשי בתקופת הבקיבות גם ויכח המלחמה יסדה או

עקרונות המלחמה לנוכח הנשק הגרעיני

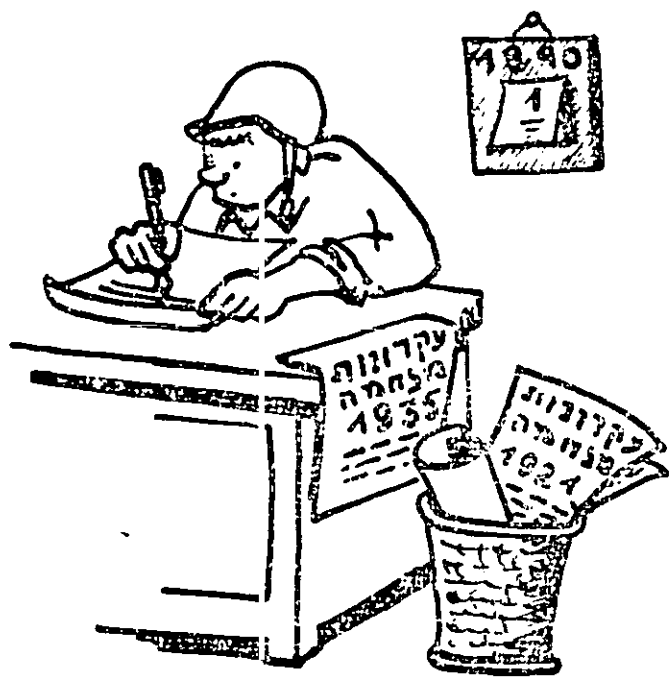
פרי תמציתי של לקחי העבר, כעין נסיון שזוקק וטוהר מן הטפל. העקרונות מנוסחים במגמה שישמשו מדריך בסיסי למתכנן הצבאי. יוצא, שעקרונות אלה אינם אלא כללים אמפיריים ויחסיים, שהועלו לרמה גבוהה של הפשטה; הם מבוססים על הנסיון והנם פרי ניתוח הגיוני. מאחר שהנסיון וההגיון אינם שווים לכל, הרי יש לצפות שיהיו קיימים הבדלים ביחסם של עמים שונים אל עקרונות המלחמה. הבדלים שישקפו שוני באופיים של העמים ובתפישתם הצבאית. עם השוכן על אי, כמו האנגלים, הגיוני שיעריך את עקרון הניידות — כשהצי משמש מכשירו; יותר מאשר עם „יבשתי“ כמו למשל הרוסים שגודל אוכלוסייתם הביא אותם להדגשת יתר של עקרון הריכוז, הפעלת ההמון. יתכן אפילו שיחולו שינויים בגישתו של אותו צבא עצמו, לרגלי הרחבת נסיונו וכתוצאה ממחקר מעמיק יותר בנסיון העבר. כך רואים אנו שצבא ארה"ב משנה את עקרונות המלחמה המקובלים אצלו באורח-רשמי, ארבע פעמים בין 1921 לבין 1949.

אם אמנם נראה את עקרונות המלחמה כסיכום של נסיון צבאי, המנוסח ברמה גבוהה של הפשטה,

לחמת העולם השנייה הסתיימה בשואה הנוראה של היינטימה וננטאקי. שתי פצצות, שגודלן לא עלה על בית קיבולו של מטוס בינוני, הספיקו לשבור את רצון הלחימה של עם אמין ועקשן, להביא לכניעת צבא חזק שעדיין לא הוכרע סופית בשדה הקרב, ולהסוך לבעלי הברית פלישה קשה ומסוכנת, שהיתה מביאה בעקבותיה אלפים רבים של אבידות. בפעם הראשונה בהסטוריה הוכיחה את עצמה המצאה טכנית מכריעה. מרגע הופעתה בזירת המלחמות, היה ברור לכל, שחלה מהפכה בעולם — מהפכה שלא רק תחייב הערכה-מחדש של דרכי המחשבה הצבאית, כי אם תגרום לשינוי ערכים כללי ביחסי הכוחות הבין-לאומיים. מטרת החיבור היא לבחון אם יש בהופעת הנשק הגרעיני כדי לשנות את עקרונות המלחמה (כפי שהם מקובלים בצה"ל) שהם יסוד כל מחשבה צבאית. כדי לאפשר ניתוח השאלה, יהיה צורך לעמוד על אופיים של עקרונות המלחמה כשלעצמם ולראות אם אמנם חל בהם שנוי כלשהו בעבר; וכן נצטרך להבין, במידה מינימלית לפחות, את תכונותיה של פצצת האטום.

עקרונות המלחמה

קיימים שני דרכי-מחשבה ביחס לעקרונות המלחמה. האסכולה האחת, שחסידה החשוב ביותר הוא התיאור רטיקן הגרמני המפורסם קלאוזבויג, רואה בהם: — „עקרונות בסיסיים, שעליהם מבוססים כל הלכי מלחמה טובים, שהיו שרירים וקיימים בכל עת... אינם ניתנים לשינוי... ואינם תלויים בנשק שמהמשמים בו, בתקופה או בזירה“. האסכולה השנייה, שהיא המקובלת כיום על מרבית הוגי הדעות הצבאיים, וגם חיבור זה יקבל אותה, אינה רואה בעקרונות המלחמה חוקים מדעיים דוגמת אלה המצויים במתמטיקה או בפיזיקה, כי אם כללי התנהגות וחשיבה.

יות שלנו
אורעות
המוצנחים

ההכרח
ופרטיבית
אף במל
ה הגנתית
ת ביחסי
תמודיעין
זימת-לילה

חמת-העצ
הרי עקרון
ואילו כל
בבחנית
שלושת
רק כש
ההפתעה
ניצחנו

אבל ראינו
צבים בהם
דל מהם
הור" ואין
באנו אינו
נפיתה להט
לנו הרוח.
גמנה מצוי
טרם פג:
וים עכשיו
וולם בפניה
ל — אנו
דה בעולם
לת החיים

נבין שבצורתם זו, — ז"א בצורה של עקרונות — אין הם יכולים לשמש מדריך שימושי ומעשי לפעולות של ממש. הכרחי לפרטם תחילה למטבעות הקטנות יותר של הנחיות, כללי פעולה, והוראות מפורטות. בהצטרפם יחד, מהווים כל אלה את תפישת המלחמה של צבא מסויים. כל צבא חייב להגדיר את יישומם של עקרונות המלחמה לאמצעים העומדים לרשותו, לזירה ולאותה מטרת המלחמה שינסה להשיגה. צדק דיקרט שאמר שאין די בזה להיות בעל שכל שנון, יש גם להבין איך להשתמש בו למעשה. אם עקרונות המלחמה הם פרי נסיון העבר, הרי ה"דוקטרינה", ז"א תורת הלחימה המעשית, הנה זיווג של נסיון זה עם התקדמות הטכניקה של ימינו. למשל, העקרונות אומרים שיש לרכז את המאמץ בנקודה המכריעה — אולם לרגלי שינויים בטכניקה, וכתוצאה מזה בנשק ובמבנה הכוחות, יחולו גם שינויים בצורת הריכוז, באופי המאמץ, ובהגדרת הנקודה המכריעה. בדור אחד אפשר להכריע בקרב ע"י שמטילים נגד האויב המעורער את גוף הפרשים הכבדים. בדור שני — כוח האש של הארטילריה הוא הגורם הקובע ביותר, וקצב האש של המקלע מונע בעד התקפה בתכלית של הפרשים. כעבור זמן-מה החזיר מיזוגם של הארטילריה והפרש בדמות הטנק לזירת המלחמה חזיונות של התקפות ניידות הדומות מאוד להסתערויות ה"קירסירים" או ה"אולנים" שבעבר. הכרחי איפוא, בכל דור, להגדיר מחדש את יישומם של עקרונות המלחמה לאור התפתחויות הטכניקה. ההתקדמות הטכנית, כפי שאמרנו, היא שגורמת לשינוי הדוקטרינה. אולם האם גורמת היא גם לשינוי

בואנופרטה זה אינו מבין את עקרונות המלחמה...

בעקרונות המלחמה? כשהגנרלים האוסטריים ניסו להרץ את כשלונם במערכת 1796 באומרם ש"בואנו-פרטה זה אינו מבין אל נכון את עקרונות המלחמה" — כלום התכוונו באמת לעקרונות המלחמה? האם לא התכוונו רק לשינויים ב"טכניקה" של המעשה הצבאי, כגון לשיטת התחזוקה הגמישה של צבא המהפכה, לגיוס ההמוני שהגדיל את מקור התגבורות שלו, לאר-גונו בדיביויות, שהקנה לו ניידות, ועצמאות החלקים שבתוכו, עדיפות בהרבה על אלו של הצבא האוסטרי (טרוי?) ופוליון הכיר יפה, בכוח הבחנתו, את עקרון נות המלחמה האמתיים, ופעל לפיהם. באלה לא חל כל שינוי. אם נבחר דוגמה אחרת ואולי, מהפכנית עוד יותר — כגון השפעת המטוס בזירת הקרבות של ימינו — האם נוכל להגיד ששינתה את עקרונות המלחמה? בדיקה עניינית של מערכות מלחמת העולם השנייה מוכיחה שגם ביחס לסוג נשק זה טמון היה מקור הכשלונות בהזנחת העקרונות; לדוגמא: — בהזנחת עקרון ריכוז המאמץ ע"י היטלר, כשתקף את רוסיה בטרם הכרע הענין בחזית המערב שלו. כתוצאה מפיזור המאמץ האוירי בשתי זירות — לא הצליח להכניע את יריביו באף אחת מהן. ההחשבות מישכלת בעקרונות המלחמה גרמה להצלחות; לדוגמא: — בעת שמפציציהם הכבדים של האמריקאים, לאחר תקופה של כשלונות, הצליחו לבסוף להפציץ ערים גרמניות לאור היום, כשהם נתקלים בהתנגדות מצטה בלבד, — וזאת כתוצאה מכך שהשיגו הפתעה, ע"י פעולות הטעיה.

דוגמאות היסטוריות מעין אלה רבות הן ובמיוחד בולטות הן בתחום הטקטיקה. הטקטיקה — יסודה במיזוג תנועה ואש המשפיעים האחד על השני השפעת גומלין. מאחר שהכוח התוקף פגיע יותר לאש מאשר הכוח המסתתר מאחורי עמדות מורכבות מראש, יוצא שכל התפתחות בכוח האש מגבירה את עוצמת ההגנה (*). לעומת זאת, פיתוח הניידות

(* וזאת לזכור, כי ה"עקרונות", כמובנם הידוע לנו כיום ובניסוחם המגובש, לא נוסחו אלא הרבה יותר מאוחר — ואילו במאה הי"ח מקובל היה לדבר על "העקרונות של המלחמה", כלשון אותם גנרלים אוסטריים, והכונה היתה, בדרך-כלל, ל"נוהגיהמקור בל". — המערב.)
 (* פרט, כמובן, לאותם סוגי נשק אש המערך ערים את חוסן ביצורי ההגנה: — כהשפעת ראשוני התותחים על טירות הפיאודלים, וכזו של ארטילריית הידה הכבדה יותר, בהמשך התפתחותה של מלחמת העולם הראשונה, על מערכות הביצורים בחזית המערב. — המערב.)

דוח גורם לעלית כוח באית מראה לנו תקופת עובר מן ההתקפה אית תחילת המאה הארבע עשרה בפני הלם הפרש וניי החם והתחפרות בש שבאו הטנק והאוירי אף שינויים גדולים בתורת הלחימה של בעקרונות המלחמה. אלכסנדר מוקדון כב לעומת זאת, מבחינת של עקרונות מלחמה עקרונות, זו לעומת עולה כוח האש וההאפשרויות של הניי "משחקים" במלוא תמרון. אף כי ההפך רק בתקופות בהן בולט וברור.

בסיכום יש להשקפות המלחמה המשתנה. אולם ל כאלה אפילו כשההפכות מרחיקות משתנית; העקרונות שונים — בעקבות ההנדסית מצד אחד — תלה תמורה ג מסויימים — ובמישות, ההפתעה

כדי להבין את להכיר את הנשק קריות. במיוחד סוגי נשק אחרי בלי לדבר גם על והטיל המונחה, קנות רבות נוב הנשק הגרעיני לעבר מרחקים

